

3. Козарчук Л. Суспільна політика забезпечення соціальної адаптації дітей-сиріт в Україні. Київ, 2024. 73 с.

4. Манохіна І. Соціально-педагогічна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Дніпро: Вид-во ДУ ім. Альфреда Нобеля, 2012. 276 с.

5. Сагайдак Т. Сирітство як соціальне явище та наукова проблема (Social Work and Education). 2015. 68-73 с.

*Богдан Глядик,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Постановка проблеми. Проблема формування соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери має складну психолого-педагогічну природу, оскільки поєднує процеси розвитку особистості, становлення професійної ідентичності та оволодіння системою знань, умінь і цінностей, необхідних для ефективної соціальної взаємодії. Соціокомунікативна компетентність є інтегрованим утворенням, що поєднує когнітивний, емоційно-ціннісний і діяльнісно-поведінковий компоненти, які забезпечують успішність професійної комунікації в системі «фахівець – клієнт – соціальне середовище».

Виклад основного матеріалу. З психологічного погляду, формування соціокомунікативної компетентності ґрунтується на розвитку базових психічних процесів і особистісних властивостей, таких як емпатія, рефлексія, толерантність, комунікативна гнучкість, емоційний інтелект. Саме ці характеристики забезпечують здатність соціального працівника до розуміння емоційних станів клієнтів, налагодження довірливих стосунків, подолання бар'єрів у спілкуванні. На думку Л. Виготського [2], формування соціальних навичок та комунікативних умінь відбувається у процесі соціальної взаємодії, через інтеріоризацію зовнішніх соціальних відносин. Тому створення сприятливого освітнього середовища, що стимулює міжособистісну взаємодію, є необхідною умовою розвитку комунікативних здібностей майбутніх фахівців.

Психологічними механізмами становлення соціокомунікативної компетентності виступають ідентифікація, соціальне навчання, наслідування, рефлексія та саморегуляція. За теорією соціального навчання А. Бандури [6], ефективність оволодіння комунікативними навичками залежить від моделювання соціально значущих зразків поведінки, позитивного підкріплення та самооцінювання. Формування соціокомунікативної компетентності в контексті теорії соціального навчання А. Бандури [6] розглядається як процес активного засвоєння моделей

соціальної поведінки через спостереження, наслідування, ідентифікацію та рефлексію. В основі цієї теорії лежить ідея, що людина набуває нових форм поведінки не лише через безпосередній досвід, а й завдяки опосередкованому навчанням – спостерігаючи за діями інших і наслідками цих дій.

Згідно з А. Бандурою [6], соціальне навчання ґрунтується на механізмах моделювання. У процесі професійної підготовки майбутні фахівці соціальної сфери спостерігають за діяльністю викладачів, соціальних працівників-практиків, наставників, які виступають носіями позитивних комунікативних зразків. Таке моделювання сприяє формуванню у студентів еталонів професійної поведінки, що відповідають нормам гуманістичної взаємодії, толерантності, емпатії та етичної відповідальності.

При цьому, А. Бандура [6] виокремлює чотири ключові процеси соціального навчання, кожен із яких безпосередньо впливає на ефективність оволодіння комунікативними навичками:

1. Увага (attention) – студент має зосередитися на моделі поведінки, яку спостерігає. У контексті соціальної освіти це означає усвідомлене спостереження за професійною комунікацією фахівців – їхнім стилем спілкування, інтонацією, стратегіями вирішення конфліктів, способами надання підтримки. Важливим є створення педагогічних умов, які підсилюють інтерес до таких моделей (емоційна насиченість, релевантність професійним завданням).

2. Утримання (retention) – запам'ятовування та осмислення комунікативних дій моделі. Це відбувається через обговорення, аналіз кейсів, рольові ігри, ведення рефлексивних щоденників. Такі методи сприяють перетворенню зовнішньої поведінки у внутрішні когнітивні схеми, які згодом можуть бути відтворені у власній практиці.

3. Відтворення (reproduction) – практичне відпрацювання спостережених моделей. Студенти відтворюють комунікативні дії у навчальних тренінгах, симуляційних вправах, під час проходження практики у соціальних службах. Ефективність цього етапу залежить від зворотного зв'язку – конструктивного оцінювання дій, корекції, підтримки та рефлексії результатів.

4. Мотивація (motivation) – прагнення повторювати поведінку, яка оцінюється позитивно. В освітньому процесі це підкріплюється схваленням, почуттям професійної значущості, успішними результатами спілкування з клієнтами, а також внутрішнім переконанням у цінності гуманістичних комунікативних норм.

Таким чином, ефективність формування соціокомунікативної компетентності у світлі теорії А. Бандури [6] залежить від поєднання когнітивного й поведінкового компонентів. Студент не лише засвоює знання про комунікацію, а й набуває практичного досвіду через активну взаємодію та спостереження за іншими.

Важливу роль відіграє поняття самоефективності (self-efficacy), яке А. Бандура [6] визначає як віру людини у власну здатність діяти успішно в конкретних ситуаціях. У контексті професійної підготовки соціальних працівників це означає впевненість у

власних комунікативних умінь, готовність брати на себе відповідальність у процесі взаємодії з клієнтами, колегами, партнерами. Розвиток самоефективності сприяє формуванню стабільної професійної позиції, зниженню тривожності, підвищенню емоційної стійкості у складних ситуаціях спілкування.

Отже, у контексті теорії соціального навчання А. Бандури [6] формування соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери постає як процес активної взаємодії між суб'єктом і соціальним середовищем, у якому навчання здійснюється не лише через пряме викладання, а передусім через спостереження, наслідування, рефлексію та позитивне підкріплення. Такий підхід забезпечує більш глибоке та стійке оволодіння комунікативними навичками, перетворюючи їх із зовнішніх форм поведінки на внутрішні професійні цінності і стратегії взаємодії.

З педагогічного погляду, формування соціокомунікативної компетентності спирається на систему принципів гуманізму, суб'єктності, діалогічності, інтеграції навчання і практики. Освітній процес має бути спрямований не лише на передачу знань, а й на розвиток здатності до співпраці, соціальної активності, уміння слухати та розуміти іншого. Важливою педагогічною умовою є створення комунікативно-розвивального середовища, у якому студенти можуть взаємодіяти, обмінюватися досвідом, проявляти ініціативу, вчитися конструктивно розв'язувати проблемні ситуації.

Суттєву роль у формуванні соціокомунікативної компетентності відіграє інтерактивна освіта, що передбачає використання активних методів навчання: рольових ігор, тренінгів, дискусій, кейс-методу, проектних технологій. Вони забезпечують практичну спрямованість підготовки, сприяють розвитку комунікативної культури, навичок міжособистісної взаємодії, уміння аргументувати власну позицію, проявляти толерантність і повагу до співрозмовника.

Важливою педагогічною основою є особистісно орієнтований підхід, який передбачає врахування індивідуального комунікативного стилю кожного студента, його потреб і мотивів у професійному саморозвитку [9]. Соціокомунікативна компетентність не може бути сформована шляхом механічного засвоєння знань – вона розвивається через активну взаємодію, самопізнання і рефлексію власного досвіду спілкування. Ключову роль у цьому процесі відіграє викладач як фасилітатор, який стимулює діалог, підтримує емоційний комфорт, створює ситуації успіху й сприяє формуванню позитивної «Я-концепції» майбутнього фахівця. З позицій гуманістичної психології (К. Роджерс [17], А. Маслоу [4]) важливо, щоб студент відчував прийняття, довіру та можливість самовираження — це підвищує рівень його соціальної впевненості та комунікативної відкритості.

Висновки. Загалом, психолого-педагогічні основи формування соціокомунікативної компетентності полягають у забезпеченні цілісного розвитку особистості майбутнього фахівця соціальної сфери, поєднанні когнітивного, емоційного

та поведінкового компонентів комунікації, організації освітнього процесу на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, рефлексії, інтерактивності та гуманістичної спрямованості. Саме така система створює передумови для ефективного професійного становлення соціального працівника як компетентного комунікатора, здатного до емпатійного, відповідального та толерантного спілкування у соціальному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії / І. А. Зязюн. Черкаси : Вид. від. ЧНУ, 2008. 456 с.
2. Карамушка Л. М. Психологія управління: Соціально-психологічні аспекти / Л. М. Карамушка. Київ : Либідь, 2006. 320 с.
3. Ніколаєнко С. М. Компетентнісний підхід у підготовці фахівців соціальної сфери / С. М. Ніколаєнко // *Соціальна робота і освіта*. 2020. № 2(5). С. 33–41.
4. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : підручник / Л. Е. Орбан-Лембрик. Київ: Академвидав, 2012. 544 с.
5. Habermas J. Theory of Communicative Action. Vol. 1. Boston: Beacon Press, 1984. 532 p.
6. Бандура А. Теорія соціального навчання / А. Бандура. Київ: Академвидав, 2008. 320 с. file:///C:/Users/ASUS/Downloads/teoriya_socialnogo_naucheniya.pdf (дата звернення: 25.10.2025.)
7. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
8. Гребенюк Т. К. Комунікативна культура як основа професійної діяльності соціального працівника / Т. К. Гребенюк // *Вісник Житомирського державного університету*. 2019. Вип. 2. С. 112–119.
9. Мороз О. Г. Психолого-педагогічні основи розвитку комунікативної компетентності майбутнього фахівця соціальної сфери / О. Г. Мороз // *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського*. 2022. № 4(77). С. 121–128.
10. Rogers C. Freedom to Learn for the 80's. Columbus : Charles Merrill, 1983. 450 p.

Андрій Гоч,

*здобувач другого рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

*Науковий керівник: Наталія Олексюк,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної
роботи та соціальної педагогіки,
Тернопільський національний педагогічний
Університет імені Володимира Гнатюка*

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС ТА СОЦІАЛЬНА РОЛЬ ВЕТЕРАНІВ І ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ У СУСПІЛЬСТВІ